

1995-03-03
DK

221-2901-94

Byggnadsminnesförklaring av lancashiresmedjan, kvarnen, f d blåsmaskinhuset och f d våghuset i Karlholmsbruk, del av Karlholm 1:48, del av Karlholm 1:49 och del av Karlholm 1:53, Västlands socken, Tierps kommun

BESLUT

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. lancashiresmedjan i Karlholm med närliggande byggnader i Tierps kommun för byggnadsminne.

Länsstyrelsen meddelar enligt 3 kap 2 § samma lag följande skyddsföreskrifter:

Skyddsområdet omfattar det med röd linje avgränsade området på situationsplanen (bilaga 1).

1. Byggnaderna 1-4 får inte rivras, flyttas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
2. Ingrepp får inte göras i byggnadernas stommar eller planlösningar.
3. I lancashiresmedjan (1) och kvarnen (2) får ingrepp i eller ändring av äldre fast inredning inte göras. Till fast inredning hör golv, dörrar, fönster, tak, foder, listverk, eldstäder samt i smedjan järnhällar och maskinell utrustning enligt bilaga 2.
4. Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att byggnadernas kulturhistoriska värden inte minskar.
5. Skyddsområdet får inte ytterligare bebyggas. Ej heller får inom skyddsområdet vidtas sådana åtgärder med mark och stensatta vattenrännor att områdets karaktär förvanskas.

Om särskilda skäl föreligger för ändring av byggnadsminnet i strid mot meddelade skyddsföreskrifter, får Länsstyrelsen lämna tillstånd härtill enligt 3 kap 14 § lagen (1988:950) om kulturminnen m. m.

Länsstyrelsen och läns museet lämnar råd och anvisningar rörande underhållet av byggnaderna och värden av skyddsområdet.

1995-03-03

221-2901-94

Enligt 3 kap 21 § lagen om kulturminnen m.m. gäller detta beslut omedelbart, även om det överklagas.

Redogörelse för ärendet

Fråga om byggnadsminnesförklaring av lancashiresmedjan i Karlholmsbruk väcktes av kulturnämnden i Tierps kommun år 1989.

Byggnaderna har dokumenterats i samband med de senaste årens upprustningsarbeten. Utifrån denna dokumentation har Länsstyrelsen under år 1994 sammanställt förslag till skydds-föreskrifter och skyddsområde. Avgränsningen av skyddsområdet baseras på att grunden för industrins lokalisering till platsen var tillgången på vattenkraft. Därav faller det sig naturligt att byggnader som hört ihop med smedjan och kanalerna ingår i skyddsområdet.

Förslaget har remitterats till Riksantikvarieämbetet, Upplandsmuseet, Tierps kommuns byggnadsnämnd och kultur- och fritidsnämnd samt fastighetsägarna FR FastighetsRenting AB, Karlit AB och Tierps kommun.

Riksantikvarieämbetet, Upplandsmuseet, Tierp kommuns kultur- och fritidsnämnd samt FR FastighetsRenting AB har ingen erinran mot förslaget.

Karlit AB har i en kompletterande skrivelse accepterat att del av fastigheten Karlholm 1:53 ingår i byggnadsminnet förutsatt att bidragsmedel kan ställas till förfogande för nu aktuell upprustning av exteriören på f d våghuset.

Tierps kommunstyrelse och byggnadsnämnd har framfört att man godtar en byggnadsminnesförklaring enligt förslaget förutsatt att en planerad gång- och cykelväg i anslutning till nuvarande allmänna väg kan byggas utan att byggnadsminnet påverkas. Länsstyrelsen har under hand haft samråd med stadsarkitekten i frågan och lämnat besked att den planerade gång- och cykelvägen kan utföras utan negativ påverkan på byggnadsminnet. Kommunen har även ansett att skyddsföreskrifterna bör kompletteras med bestämmelser om vård av mark och vegetation. Länsstyrelsen har bedömt att utformningen av skyddsföreskrifternas punkt 5 i den frågan är tillräcklig. Kommunen har även framfört att restaurering av byggnader, anläggningar, mark och vegetation bör slutföras, innan ansvaret för det framtida underhållet läggs på kommunen. Länsstyrelsen kan bara tillägga att ansvaret redan idag ligger på fastighetsägaren och att staten i och med byggnadsminnesförklaringen tar ett större ansvar än tidigare, bland annat genom att de bidragsmedel som står till Länsstyrelsens disposition i första hand

1995-03-03

221-2901-94

skall användas för bebyggelse inom riksintresseområden eller byggnadsminnen.

Motivering

År 1728 överflyttades en masugn från Lövsta bruk och uppfördes vid ett nyanlagt bruk som fick namnet Karlholm efter dess grundare Charles de Geer.

Lancashiresmedjan (1) uppfördes år 1880 på platsen efter en äldre vallonsmedja. Vägghpartiet mellan maskinhallen och ångpannerummet härstammar troligen från den äldre byggnaden. Två av de gamla hamrarna finns också kvar. I den nya smedjan installerades tre lancashirehärdar som ganska snart utökades till sex stycken. År 1899 moderniserades smedjan, då hjälpbrytare installerades vid härdarna. Byggnaden är uppförd på en grund av gråsten och slaggsten. Huvuddelen av väggarna består av murat tegel med korsvirke. Taket utgörs av sinuskorregerad förzinkad plåt. Plåttäckningen är ej ursprunglig men har tillkommit före år 1920. Skorstenarna är uppförda i murat tegel.

Efter nedläggningen av driften år 1932 lämnades smedjan med härdar och utrustning utan användning. Vattenrännan har rivits efter år 1941, i övrigt har inga större förändringar skett. Vissa underhållsåtgärder av byggnaden har gjorts: år 1947 målades taket svart, åren 1972-73 skedde en upprustning i AMS regi, åren 1988-89 restaurerades och städades smedjan. Arbetena omfattade i korthet reparation av tak, murar, fönster och dörrar och invändig rengöring. Under åren 1993-94 har smedjans skorstenar reparerats, liksom exteriören av kvarnen.

Kvarnen (2) uppfördes vid mitten av 1800-talet och består av en källardel med kanal uppförd av natursten och slaggsten. År 1895 installerades en turbin för driften. Väggarna i markplanet är timrade med avsågade knutar. Gavelspetsarna är klädda med stående panel med locklist. Taket är ett sadeltak belagt med tvåkupigt tegel. I markplanet finns ett större rum med tre stenpar samt ytterligare tre mindre rum avdelade.

Mellan kvarnen och smedjan kvarstår även två mindre byggnader från brukstiden, det f d blåsmaskinhuset (3) och det f d våghuset (4). Husen uppfördes troligen samtidigt med smedjan i en och en halv våning med sadeltak och putsade fasader och har ett likartat utseende. I blåsmaskinhuset installerades en nu borttagen trecylindrig Baggés blåsmaskin. Byggnaderna användes senare som badhus respektive brandstation.

Byggnaderna ingår i och utgör en väsentlig del av ett område av riksintresse för kulturmiljövården. Byggnaderna äger ett stort kulturhistoriskt egenvärde och är till det yttre såväl som det inre

1995-03-03

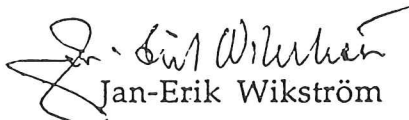
221-2901-94

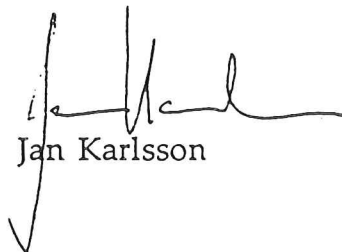
välbevarade från tiden för uppförandet. Den maskinella utrustningen är, framförallt i smedjan, i det närmaste komplett bevarad efter nedläggningen av driften, vilket tillför anläggningen ett stort teknikhistoriskt värde. Lancashiresmedjan, kvarnen, f d blåsmaskinhuset och f d våghuset i Karlholm är enligt länsstyrelsens bedömning synnerligen märkliga genom sitt kulturhistoriska värde.

Detta beslut kan enligt 3 kap 19 § lagen (1988:950) om kulturminnen m. m. överklagas hos Kammarrätten i Stockholm, se bilaga 3.

Detta beslut har fattats av styrelsen. I beslutet deltog landshövding Wikström jämte ledamöterna Barbro Andersson, Ingrid Andersson, Anders Ekström, Bror R Eriksson, Agneta Gille, Gunnar Hedberg, Lennart Hedquist, Leif Hällström, Mats O Karlsson, Lars-Olof Lindell, Stephen Pettersson, Mats Sjöborg och tjänstgörande suppleanten Hanna Ericson.

I den slutliga handläggningen av detta ärende har deltagit länsrådet Henricsson, länsantikvarie Eklund, länsarkitekt Lundgren, länsassessor Gustafsson och förste antikvarie Karlsson, föredragande.

Jan-Erik Wikström

Jan Karlsson

Bilagor:

Karta över skyddsområdet (1)

Situationsplan över lancashiresmedjan (2)

Hur man överklagar (3)

